

RECENZIJE IN POROČILA O KNJIGAH

RECENSIONI DI LIBRI

BOOK REVIEWS

Aleksandr Viktorovič Gura, Брак и свадьба в Славянской культуре: Семантика и символика [Marriage and wedding in Slavic culture: Semantics and symbolics]. Moskva: Indarik, 2012, 935 str.

Knjiga »Brak i svatba v slavjanskoj kul'ture: semantika i simbolika« [Zakon in poroka v slovanski kulturi: semantika in simbolika] je obsežno in izčrpno delo v okviru etnoloških, antropoloških in etnolingvističnih teženj raziskati kulturo skozi jezik in folkloro. Avtor se posveti zakonu in poroki v slovanskih tradicionalnih ljudskih predstavah, položaju združitve zakoncev v širšem življenjskem ciklu, simboliki zakona, njegovim posplošitvam kot tudi samemu poročnemu obredu, terminologiji, strukturi in folklornim besedilom ter tudi drugim oblikam in žanrom tradicionalne kulture (neobredna leksika, frazemi, pregovori, verovanja, koledarsko obrednost, ljubezenska magija, pravljice, anekdote, pesmi, življenjske pripovedi itd.). Predstavi posamezne elemente zakona in poroke in njihov simbolni pomen v tradicionalnih predstavah na celotnem slovanskem področju oz. v tolikšni meri, kolikor so mu bili podatki o šegah, navadah in razumevanjih posameznih slovanskih narodov dostopni.

Knjiga je razdeljena na tri obsežne dele, posamezni deli so nato razdeljeni na poglavja in podpoglavja. Avtor v uvodu predstavi zgodovino raziskovanja zakona in poroke v slovanskem svetu (ruska, beloruska, ukrajinska, poljska, češka, slovaška, srbska, hrvaška, makedonska, bolgarska, mestoma tudi slovenska). Sledijo trije poglobljeni razdelki, v katerih obravnava zakon in poročni obred z etnološkega vidika, strukturno-semantični vidik poroke in »simbolni jezik« poročnega obreda.

Prvi del knjige obravnava zakon kot družbeno institucijo ter predstavi sam obred poroke z etnološkega in dogajalnega vidika. Podrobno opiše posamezne elemente v poročnem obredu ter pokaže razlike med posameznimi slovanskimi narodi ali celo manjšimi krajevnimi skupinami. Poročni obred uvrsti kot družinsko obredje v obredja družinskega in življenjskega cikla. Poročni obred avtor opredeli kot proces sprejemanja v novo družino, ustvarjanja novih družinskih povezav in zagotavljanja nadaljevanja rodu. Sklepanje poroke se je začelo ali s spoznavanjem mladih ob prazničnih časih ali pa z vnaprejšnjim dogovorom o poroki. Spoznavanju ob prazničnih časih je sledil način izkazovanja simpatije, ki je bil različen pri posameznih družbah in krajih, vendar pa pri vseh v obliki manjšega simbolnega darila. Pri vnaprejšnjem dogovoru o poroki med družinami so vnaprej določili, kdo se bo poročil s kom. Obred spoznavanja je lahko umanjkal, če sta se nevesta in ženin poročila brez soglasja staršev, naskrivaj. Avtor obravnava tudi pojav poligamije pri Slovanih, ki je bila sicer redkejša, vendar kljub temu prisotna.

V obredju je izpostavljena tudi prepoved poroke v določenih primerih, npr. med sorodniki (krvnimi, duhovnimi, ritualnimi), različnimi socialnimi skupinami (različno premoženjsko stanje), teritorialno-etničnimi skupinami (različne etnične skupine), konfesionalnimi skupinami (različne vere) ter nekatere druge postavke, kot npr. prepoved poroke rojenim na isti dan; najstrožja prepoved je veljala za krvne sorodnike.

Gura navaja, da je bilo v slovanskem svetu običajno, da je po poroki prišla nevesta k možu na dom (t. i. patrilokalna poroka), v nekaterih primerih pa je prišel mož na ženin dom (t. i. matrilokalna poroka), predvsem če je bil iz revnejšega sloja, sirota ali pa če so se poročili z vdovo; možna je bila tudi t. i. dislokalna poroka, ko sta si mladoporočenca ustvarila povsem svoj dom.

Kot pomemben del družbe izpostavi tudi neporočene. Status neporočenega je bil nezaželen, zato je bilo v zvezi s tem povezanih precej vraž: mladi so se izogibali posameznim dejanjem zgolj zato, ker naj bi odganjala poroko, hkrati pa je bilo precej magičnih obredov, ki so vplivala na pozitivni izid poroke. Status neporočenih se je razlikoval v različnih družbah: v nekaterih so imeli neporočeni status posebne avtoritete, spet v drugih so bili »nesreča ne le za družino, temveč za celo vas« (Gura 2012: 34).

Posebno obravnavo terjajo udeleženci v poročnem obredu, tj. svati, ki jih lahko delimo na aktivne v obredu in pasivne (zgolj opazovalci), glede na spol, glede na to, kateri družini so pripadali, ženinovi ali nevestini. Avtor izpostavi posamezne funkcije in simbolne pomene posameznih skupin v poročnem obredu in jih natančno obravnava.

Vnovična poroka je bila, če je prvi zakonec umrl. Čas za vnovično poroko je bil 40 dni do eno leto po smrti prvega zakonca. V tem času pa so opravili precej magičnih obredov za prekinjanje vezi z umrlimi prijatelji.

Drugi del knjige obravnava slovansko poroko s strukturno-semantičnega vidika, predvsem se posveti semantičnemu pomenu predmetov in dejanj, vključenih v obred. Posebej izpostavi tudi slovesni, ritualni jezik, ki ima svojo kodo npr. v svatbenih pesmih, zgodbah, vabljkah, apotropejskih dejanjih, ugankah, vključenih v obredni kontekst, kjer je poudarjena ritualna funkcija verbalnega akta. V obredjih gre za soobstoj različnih kodov: osebni (poročni deli), predmetni (predmeti v obredu), akcionalni (ritualna dejanja), verbalni (vključujejo ritualno značilne zvoke naravnega, in ne toliko kulturnega dogajanja), koreografski (del organiziranega ritmičnega gibanja v obrednih plesih itd.). Ti kodi so v različnih medsebojnih odnosih in hkrati medsebojno vplivajo drug na drugega; tako se npr. verbalni in glasbeni kod prepletata v plesu. Struktura in semantika različnih kodov se prepletata v celoto, v t. i. semantično razsežnost obreda, tj. obredno realnost.

Poročni simboli, realizirani v različnih kodih, funkcionirajo v obredu tesno v povezavi drug z drugim kot sistem. V jeziku obrednih oseb, dejanj, predmetov, slovesnih izrazov in tekstov svatbeni obred preda idejo razpada starih družinskih povezav in ustanavljanja novih, ki v končni fazi vodijo k tridelnemu sistemu "življenje–smrt–rojstvo novega življenja", ki se posplošuje v različnih sestavih (naravnih ali družbenih) in v celi vrsti drugih obredov in praznikov.

Poročni obredi so povezani v t. i. ceremonijo, ki se začne s privolitvijo na poroko, ogledi neveste, njenega imetja in imetja ženina; ceremonija se nadaljuje s splošnejšimi obredi, ki so povezani z ogledi imetja in kvalitet posameznega bodočega zakonca. Rezultat je pridobitev soglasja za dogovorjeno poroko. Vsi ti obredi – predporočni, poročni in poporočni – imajo posebno terminologijo, kot npr. hoditi v svate, ogledi neveste, ki je v določeni meri podobna v celotnem slovanskem svetu. Zaključna faza poročnega obreda uvaja nove socialne povezave, kar se pri nevesti kaže z novo pričesko, rutami, druženje s poročenimi ženskami, vključevanje v gospodinjstvo v moževi družini in kot dokončna sklepna faza: rojstvo otroka.

Nadalje avtor obravnava posamezne elemente obredne pragmatike: semantična analiza pokaže funkcijo in simboliko vsakega posameznega obravnavanega obreda in njihovo mesto v sistemu redosledja obredov in vlogo v obredni vsebini. Pri vsakem obravnavanem elementu se poleg tega avtor posveti še izrazom in terminologiji, ki se zanj uporabljajo. Najprej se posveti posameznim aktivnim osebam v poročnem obredu: posamezni povabljeni se delijo najprej na pripadnost družini, nato še po spolu, starosti, sorodstvu, obrednih funkcijah itd. Posebno pozornost obravnave posveti nevesti in ženinu, kot

osrednjima likoma obravnave, in njuni vključenosti v obred. Ženin je v obredu postavljen nasproti nevesti; ženin igra aktivno, dominantno vlogo, pri nevesti pa je v ospredju slovo od staršev in njen prehod v žensko obdobje ipd.; družica je ceremonijski usmerjevalec v poročnem obredu: vabi goste na svatbo, si izbira pomočnike; svoje vloge pa imajo tudi svati, svatbena kolona in vrstni red v njej. Sledi obravnava predmetnega koda, h kateremu avtor uvršča jedi, obleko, stanovanjsko opremo, rastline in plodove ter posebne ritualne predmete. Obravnava, kaj je posamezni predmet, način njegove izdelave ter raba predmeta v obredu in njegovi simbolni pomeni. Med značilnostmi teh predmetov izstopajo oblika (okrogli, oglati predmeti), velikost, barva, okus, starost, material, struktura, konsistenca itd. Predmeti pridobijo ritualne funkcije v poročnem obredu na podlagi teh lastnosti. Avtor ugotavlja, da specifika semantike predmeta ostaja stabilna v obredu: obredni kruh, poročno drevesce, znamenja (obredne in magične funkcije), žezlo, venec, kita, jabolko, kokoš in petelin; obleka, bala, postelja – poročna postelja, kruh, prstan, različne obredne vrste kruha, kaša ipd.

Posebno mesto v knjigi najde tudi krajevno-časovna karakteristika obreda, ki se skriva v ozadju vseh bolj očitnih elementov poročnega obreda: npr. pri poročnem obredu je izpostavljena obredna krajevna orientacija po soncu in straneh neba, tj. vzhod; časovna orientacija pa narekuje življenjski ritem, tj. cikel življenjskega kroga.

Tretji del knjige obravnava poroko in zakon v simbolnem jeziku kulture. Vse predstavljene obrede natančneje obravnava s simbolnega vidika, tako po eni strani jezikovne elemente obreda, (npr. govor), funkcije posameznih elementov (npr. srečanje mladoporočencev, svatovstvo), prostora (npr. spalnica, postelja), posameznih predmetov (npr. posteljina). Simboliko posameznih elementov Gura razlaga z »motivi«, tj. vsebinskim delom obreda. Pri t. i. procesualnih motivih se podrobneje spusti v obravnavo zaključka poroke, tj. poročne noči kot rezultata poroke, pri katerem pride do fizičnega stika in s tem dokončne potrditve poročnega obreda, ter nato v predstavitev in analizo obredja po poročni noči, kot je umivanje po poročni noči, preverba gospodinjstkih znanj in sposobnosti neveste, navezovanje novih družinskih socialnih vezi in drugih spoznavanj, medsebojni obiski.

Gura v naslednjem poglavju o abstraktnih simbolnih elementih izpostavi krog/cikel in simboliko prehoda kot najvidnejša v poročnem obredu.

Ob koncu se posveti še poroki kot elementu v obredu, kjer obravnava simbolično funkcijo poroke kot obreda, svatovstva in poroke kot stanja, ter motivu v pesmih, obrednih besedilih in zgodbah.

Knjiga Aleksandra Viktoroviča Gure *Brak i svad'ba v Slavjanskoj narodnoj kul'ture: semantika i simbolika* je prava zakladnica opisov tradicionalnih obredov med slovanskimi narodi in kulturami, ki so primerjalno obravnavani in ponazorjeni z zemljevidi. Natančno navajanje lokacije posameznega obreda, njegovih variant nam ponuja globok vpogled v obravnavano temo, hkrati pa avtor z razlago dopušča dovolj prostora za nove interpretacije in nove raziskovalne ideje. Nedvomno gre za temeljno, na določenem nivoju enciklopedično delo na področju raziskovanja obredij, in za delo, ki ga mora vzeti v roke vsak, ki se želi podrobneje ukvarjati s poročnimi obredi.

Saša Babič

Hans-Jörg Uther, Deutscher Märchenkatalog. Ein Typenverzeichnis. Münster – New York: Waxmann, 2015, 757 strani.

Potem, ko je leta 2004 objavil temeljno dopolnjeno izdajo mednarodnega tipnega indeksa pravljic »The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography« (FFC 284–286), je – danes največji strokovnjak na področju mednarodne klasifikacije pravljic – Hans-Jörg Uther predstavil javnosti še tipni indeks oz. katalog pravljic nemško govorečih dežel »Deutsche Märchenkatalog« (Katalog nemških pravljic).

V tem obsežnem delu je prvič zaobjeto celotno nemško pripovedno izročilo ne le ljudskih pravljic iz zbirk in arhivov, pač pa tudi pripovedno gradivo iz najrazličnejših starih virov, ki so nastajali od poznega srednjega veka dalje do novejšega časa. Med drugim so vključene v Katalog tudi kronike, zgodovinska literatura, zbirke pridig, čarovnij in kuriozitetna literatura, šaljive in zabavne zbirke, leteči lističi (letaki) in zbirke ljudskih pesmi. Glavnino pa predstavlja pripovedno gradivo iz številnih reprezentativnih zbirk ljudskih pravljic in povedk, ki so izšle v obdobju od leta 1800 do 1990 v Nemčiji, Švici, Liechtensteinu, Avstriji in Luksemburgu. Poleg tega pa tudi rokopisno gradivo iz arhivov, med drugim tudi iz arhiva, ki je nastajal pri »Enzyklopädie des Märchens« v Göttingenu.

Katalog vključuje preko 1100 pripovednih tipov mednarodnega indeksa in omogoča hiter pregled nad izjemno obsežnim gradivom. Močno olajša delo raziskovalcem pri iskanju določenih pravljicnih tipov, vsebin in motivov, ki se pojavljajo v nemškem pripovednem izročilu in literaturi.

Kot pri vseh tipnih indeksih pravljic je beseda ‚pravljica‘ uporabljena v najširšem smislu, in ne predstavlja le čarobne pravljice v ožjem pomenu besede, pač pa tudi druge pripovedne žanre, ki jih mednarodni tipni indeksi zaobjemajo, med drugim povedke, etnološke pripovedi, basni, legende, eksemple, šaljive zgodbe in vice. Kot za vse druge tudi za katalog nemških pravljic velja, da kljub pregovorni nemški natančnosti pravljic ni mogoče strogo natančno razvrstiti pod posamezne številke pravljicnih tipov tako, kot je to npr. pri naravoslovnih vedah, še posebej pri biologiji, pač pa je vsaka varianta enota zase, saj je vsaka pravljica nekoliko drugačna. Odstopanja od osnovnega tipa so večja ali manjša, pa tudi kombinacije oz. kontaminacije z drugimi pravljicami otežujejo tipologizacijo.

V knjigi so predstavljene vse zvrsti pravljic, ki jih obsega mednarodni klasifikacijski sistem, od živalskih pravljic, prek čarobnih pravljic, verskih pravljic oz. legend, novelističnih pravljic, pravljic o neumnem velikanu, šaljivih zgodb oz. anekdot, do pravljicnih formul.

Pri vsakem pravljicnem tipu je Uther podal najprej splošne podatke in vsebino pravljicnega tipa, nato pa je predstavil gradivo prek sledečih rubrik: 1. Splošni podatki o zgodovinski in prostorski razširjenosti pravljic oz. povedk določenega tipa; 2. Osnovna literatura in variante, ki spadajo pod pravljicni tip; 3. Navedba katalogov, v katerih najdemo pravljice tega tipa. V nemško govorečem svetu je namreč izšlo že kar nekaj tovrstne pregledne literature, med drugim tudi katalogi: Gerd Dicke in Klaus Grubmüller »Die Fabeln des Mittelalters und der frühen Neuzeit« (1987); Ingrid Tomkowiak »Lesebuchgeschichten. Erzählstoffe in Schullerbüchern 1770–1920« (1990) in Gundula Hubrich-Messow »Typenkatalog schleswig-holsteinischer Märchen« (2000–2007).

Seveda je jasno, da delo, ki obsega tako široko območje, ne more predstaviti vsega gradiva in pripovedi, ki so izšle ali jih hranijo v različnih arhivih. To je avtor uvodoma tudi izpostavil in pri tem poudaril, da se je oprl predvsem na vse večje objave in tudi pomembno

arhivsko gradivo, vendar pa za nekatere države tega gradiva skorajda ni bilo. Tako je npr. v Liechtensteinu in Luksemburgu zelo malo zbirk ljudskega pripovednega izročila, v Švici pa je sicer veliko zbirk povedk, toda komaj katera med njimi vsebuje tudi pravljice.

Kljub temu, da je bila mednarodna tipologizacija pravljic že večkrat dopolnjena, saj je od leta 1910, ko je finski etnolog Antti Aarne pripravil prvi tipni indeks pravljic, doživela redakcije Stitha Thompsona (1928 in 1961) in Hans-Jörga Utherja (2004), je vendarle tudi avtor sam dodal še preko 170 novih pravljčnih tipov, ki jih je razvrstil na ustrezna mesta in jih označil z zvezdico pred številko. Tako so med njimi ATU *56E »Der treulose Adler« (Prevarantski orel), ki je v »Tipnem indeksu slovenskih ljudskih pravljic« (2015) označen pod številko ATU *56** kot »Lisica in orel«. Sledijo tudi pravljice, kot so: *214D »Der Esel als Lautenspieler« (Osel igra na lutnjo), ATU *367 »Der falsche Sarg« (Napačna krsta), ATU *390 »Der Basilisk« (Bazilisk), ATU *425O »Melusine« (Melusina), ATU *769B »Das Totenhemd« (Srajčka mrtvega otroka), ATU *1099** »Baumeister im Wettstreit« (Zidarja tekmujeta), ATU*1567D »Das teure Essen« (Drago kosilo); ATU *1570 »Guter Wein lobt sich selber« (Dobro vino se samo hvali), ATU *1859 »Der Maler will lieber ein Arzt sein« (Pleskar bi bil raje zdravnik) in še mnoge druge.

Poleg tega pa je 19 pravljčnih tipov zamenjal in dopolnil, med njimi tudi AaTh 1*/ATU 1 »Der Lebensmitteldiebsthal« (Kraja živil), ki je v slovenskem tipnem indeksu označena še po starem katalogu AaTh 1* »Lisica ukrade košaro«, saj je v novem še ni bilo.

Za uporabnika nemškega pravljčnega kataloga je zelo priročno, da je na koncu knjige dodan stvarni in imenski indeks, ki bralcu omogoča lažje iskanje pravljčnih tipov, v katerih so vsebine, ki ga zanimajo. Prav tako je uporaben tudi register motivov, ki omogoča, da bralec najde pravljčne tipe, v katerih se pojavlja iskani motiv. Vendar pa mora uporabnik dobro poznati motivni indeks Stitha Thompsona »Motif-Index of Folk-Literature. A Classification of Narrative Elements in Folk-Tales, Ballads, Myths, Fables, Medioeval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books and Local Legends« (1–6, 1955–1958), kajti motivi so označeni le s pripadajočimi številkami. Kljub temu je tudi to dober pripomoček predvsem za primerjavo z motivi, ki se pojavljajo v avtorskih pravljicah in literaturi ter v pravljicah neevropskih dežel, ki precej odstopajo od mednarodne klasifikacije ljudskih pravljic.

Katalog nemških pravljic Hans-Jörga Utherja, ki je pred nami, omogoča dober pregled nad pripovednim izročilom nemško govorečih dežel in je zato odličen informativni priročnik za vse raziskovalce različnih disciplin, ki jih zanima ljudsko pripovedno izročilo, pa tudi za drugo zainteresirano strokovno in laično publiko. Hans-Jörg Uther je še enkrat dokazal, kot že tolikokrat s svojimi številnimi objavami, da je eden vodilnih strokovnjakov na področju raziskovanja ljudskega slovstva in eden tistih, ki je postavil temelje mednarodni folkloristiki in literarni zgodovini.

Monika Kropelj Telban

Pedesetih godina 20. st. u Sloveniji je, kao i u gotovo svim europskim nacionalnim folkloristikama, temeljni istraživački zadatak bilo katalogiziranje priča prema Aarneovu iz 1910., potom Aarne-Thompsonovu iz 1961., a od 2004. godine i proširenu Utherovom (ATU) klasifikacijskom modelu. Željeni cilj toga rada bio je katalog tipova pripovijedaka u skladu s tada europski uobičajenim izdanjima regionalnih i nacionalnih kataloga da bi se dobila što gušća mreža europskih pripovjedačkih tipova. Taj je cilj bio osnažen intenzivnim terenskim istraživanjima u pedesetim i šezdesetim godinama, pogotovo u Sloveniji i Hrvatskoj, koja su rezultirala magnetofonskim zapisima (do danas tek dijelom transkribiranima) tada još uvijek živog pripovijedanja. Zapisi iz toga doba postali su temeljna građa za sve kasnije folklorističke, etnološke, antropološke književne i komparativne interpretacije, ali i tekstovi koji su činili ključan korpus u zbirkama pripovijedaka iz 20. st. Uz rukopisne zapise tada su paralelno katalogizirane i pripremljene za nacionalni katalog i priče iz objavljenih zbirki i periodike iz 19. i s početka 20. st. S promjenom istraživačkoga rakursa šezdesetih godina od skupljanja i transkribiranja ka interpretaciji, izvedbi i istraživanju konteksta, bitno pada entuzijazam i taj rad je ostao i u Sloveniji i u Hrvatskoj uglavnom u ladicama velikih metalnih ormara za neka druga vremena.

U Sloveniji je sustavno katalogiziranje počeo Ivan Grafenauer već 1951. godine, odmah nakon osnivanja Instituta za slovensko narodopisje pri Slovenskoj akademiji znanosti, gdje je zatekao staru pripovjednu građu koju je još na prijelazu stoljeća kanio prirediti Karel Štrekelj. Stith Thompson je posjetio Ljubljani šezdesetih godina dok je priređivao svoj indeks tipova usmenih pripovijedaka, dogovorio pritom suradnju s I. Grafenauerom, Milkom Matičetovim i Nikom Kuretom, čime je obrađena slovenska građa uključena u Thompsonov indeks i time postala međunarodno vidljiva. Rad na katalogu godinama su nastavili Milko Matičetov i Albina Štubelj, koja je odredila tipove arhivskim tekstovima. Unatoč tomu što je Matičetov i za svoju disertaciju (a potom i monografiju *Sežgani in prerajeni človek* (1961) primijenio sve postulate finske povijesno-geografske škole, i time izravno utjecao i na disertaciju i kasniju knjigu Maje Bošković-Stulli *Narodna predaja o vladarevoj tajni* (1967) i što je izvrsno poznao prve indekse tipova bajki, time se poslije više nije gotovo uopće bavio (kao ni M. Bošković-Stulli). Istraživački terenski poslovi odveli su ga daleko od klasifikacije i tomu se poslu tek nakon više desetljeća vratila autorica ove knjige, Monika Kropelj Telban. Povratak je neizravno potaknuo i Hans-Jörg Uther, kojemu je za njegovo izdanje proširenoga kataloga tipova pripovijedaka slala slovensku građu pa je za ovo izdanje sve nekoć klasificirane pripovijetke “provukla” i kroz novo sito Utherovih tipova. Usmenim pričama je pridružila i autorske, književne slovenske pripovijetke, koje su nastale prema usmenim motivima i izvorima.

Tim je važnija ova knjiga koja sabire sve slovenske klasifikacijske pokušaje i rezultate te ih reinterpretira i u pristupu i u priređivačkom postupku. Izbor je pao na početak ATU brojeva kataloga: na priče o životinjama (1 – 299). Dobro je uvijek krenuti od početka, ali za ovu je knjigu upravo u slovenskoj folkloristici mnogo više razloga od tog banalnog podatka: priče o životinjama nisu sve do danas bile čestim istraživačkim temama (podjećam na rad Fritza Harkorta “Tiervolkserzählungen”, *Fabula* 9/1-3: 87-99) bez obzira na

to što su omiljene i brojne u terenskim zapisima. S druge strane, slovenska građa iznimno je bogata upravo tim pričama. Tako je M. Matičetov na svojim dugogodišnjim terenskim istraživanjima u Reziji, otkrio nevjerojatan izvor osebnih priča o životinjama, primjerice o kumi lisici i kumčetu vuku, koje su i danas ne samo živ dio pripovjedačkog repertoara nego gotovo markeri slovenskoga identiteta. Skupio je 240 životinjskih priča, od kojih je 60 objavljeno u njegovoj knjizi *Zverinice iz Rezije* (1973.), a u ovom su se indeksu našle i one koje tada nisu bile indeksirane.

Knjiga *Tipni indeks slovenskih ljudskih pravljic. Živalske pravljice in basni* M. Kroje Telban započinje uvodnim pregledima o skupljanju i priređivanju te počecima usustavljanja slovenskih usmenih bajki, pratimo potom kratak pregled zbirki slovenskoga usmenoga pripovijedanja te tekst o pričama o životinjama i basnama.

Slijedi sedam poglavlja određenih brojevima ATU kataloga i kratkim predgovorom prije svakoga, koji razlaže temu u povijesnome slijedu, otkriva i interpretira slovenske varijante u europskome kontekstu i naznačuje eventualne istraživačke, metodološke ili klasifikacijske probleme: 1– 69 (Lisica Zvitorepka; The clever Fox); 70– 99 (Ostale divlje životinje; Other Vild Animals); 100– 149 (Divlje i domaće životinje; Wild Animals and Domestic Animals); 150 – 199 (Divlje životinje i ljudi; Wild Animals and Humans); 200 – 199 (Domaće životinje; Domestic Animals; 200 – 219); 220 – 299 (Ostale životinje, Other Animals and Objects). Na kraju je Literatura, popis kratica, Kazalo tipova pripovijedaka te Indeks slovenskih narodnih pripovijedaka.

Autorica je unutar 299 postojećih ATU tipova priča o životinjama detektirala 151 slovenski tip s pripadajućim varijantama. Iz usmenih i pisanih izvora odabrala je nekoliko reprezentativnih primjera za svaki tip (čak i u stihovima), a za sve ostale varijante navodi klasifikacijski broj te relevantne podatke: vrijeme i mjesto zapisa, podatke o zapisivaču, kazivaču, arhivske podatke, izvore za objavljene usmene tekstove te autorske literarne verzije. Cjeloviti tekstovi koji oprimjeruju pojedini tip objavljeni su u izvornome obliku, što znači da vjerno prenose jezik i pripovjedni stil kazivača. Oni (uz nekoliko ilustracija) obogaćuju katalog i šire njegove granice od priručnika ka zbirci lijepih tekstova.

U svojem priređivačkom pristupu i izboru tekstova autorica se odlučila i za basne, premda izvorno ne pripadaju usmenom stvaralaštvu. Obrazlaže to time što slovenska pripovjedačka tradicija potvrđuje brojne usmene varijante ezopovskih basni, ali i iznimno brojne književne obrade u slovenskoj književnosti. Pravo da ih uvrsti u ovaj katalog i imenuje pričama o životinjama nije motivsko i tematsko podudaranje, nego narativni stil sačuvan u usmenim zapisima u kojima se znani motivi ezopovske basne narativno slobodno i zaigrano razlažu i prilagođavaju zakonitostima usmenosti, i ne obazirući se uvijek na pouku.

Svako je usmenoknjiževno gradivo šire od klasifikacijskoga okvira (i pripadajućih brojeva) i smatram da je Monika Kroje Telban dobro odlučila kad je u ovaj katalog uvrstila i slovenske etiološke predaje o postanku nekih prirodnih pojava, životinjskih ili biljnih osobina (ostavila ih je uz tipove kojima su najbliže jer u ATU katalogu nemaju svoj broj, ali ih je obilježila zvijezdicom i slovima). Primjerice, o tome kako je krava u doba obilja imala mnogo vimena, a pšenica klas do zemlje, ali su ljudi rasipali i kruh i mlijeko pa ih je Bog kaznio tako što je kravi oduzeo vimena, a pšenici klas. Smilovao se psu koji je molio kruh pa je pšenici vratio klas kakav ima i danas, a na mačkinu molbu kravi je podario vime. U slovenskoj građi ima više od deset pripovijedaka toga tipa (označene ovdje kao

ATU 219G*), a varijante iz širokog europskog prostora navode uz priču Kornhäre već i J Bolte i J. Polivka (3/1918: 417–410), katkad sa starozavjetnim ili kršćanskim motivima (Adam i Eva, Marija, Sveti Duh). M. Kroje Telban ih tumači kao sačuvane arhaične elemente koji su u drugim tradicijama zaboravljeni, premda slične motive nalazimo i u Sloveniji susjednim usmenoknjiževnim tradicijama (u Hrvatskoj). Međutim, što smatram zanimljivijim jest da, kao i spomenute basne, i te etiološke predaje (u izvorima inače gotovo uvijek navedene kao vjerovanja) pokazuju kako je tanka i često nerazmrsiva žanrovska granica između tematski sličnih priča te kako je žanr, pa i kad je znanstveni konstrukt, uvijek dinamičan i višeznačan, ali i prilagodljiv novim tematskim cjelinama.

Knjiga potvrđuje autoričin marljiv i predani rad te nastojanje da se tema priča o životinjama obuhvati što cjelovitije uz iznimno stručnu porabu aktualnog klasifikacijskog sustava. Ona je sjajan priručnik koji svima koji se bave pripovijedanjem olakšava brzo kretanje kroz životinjski svijet, a pogotovo onima koji čitaju i razumiju slovenski. Svjedočimo istodobno i da je tema o životinjama u posljednjih desetak godina iznimno aktualna jer se fokus brojnih istraživačkih disciplina – folkloristike, etnologije, antropologije sociologije – u propitivanju kulture u najširem smislu okrenuo od antropocentrizma zoocentrizmu (pretjerujući katkad), ali istodobno nas senzibilizirajući i u ekološkom i etičkom smislu. Životinje su nam postale bliže, a ljudske osobine koje su sjajno oprimjerene u tekstovima iz ove zbirke samo su poziv na čitanje i uživanje.

Ljiljana Marks

Adrian Poruciuc, Prehistoric Roots of Romanian and Southeast European Traditions. Volume I. Institute of Archaeomythology, Sebastopol 2010, 187 str., 14 slik.

Inštitut za arheomitologijo (Sebastopol, Kalifornija, ZDA) nadaljuje z raziskavami preteklosti, kakršne je zastavila pokojna Marija Gimbutas. Gre za nepridobitno ustanovo, interesno združenje raziskovalcev. Njegov član je tudi Adrian Poruciuc po osnovni izobrazbi anglist in romunist, ki sicer deluje na Filofoski fakulteti ter na Inštitutu za arheologijo v Iašiju (Romunija). Njegovo dolgoletno raziskovalno zanimanje je posvečeno indoevropskim in balkanskim študijam ter ves čas tudi mitologiji. Poznanstvo z Marijo Gimbutas mu je pomagalo, da se je odločil za interdisciplinarni pristop (jezikoslovje, etnologija, arheologija) raziskovanja preteklosti. Pred nekaj leti je šopek najbolj prodornih raziskav združil v knjigo, ki govori o prazgodovinskih koreninah romunskih in jugovzhodnoevropskih izročil.

Njegovo izhodišče so pripovedi, ki so se ohranile v romunskih (zanj so to vsi romanško govoreči prebivalci Balkana) ljudskih pesmih, pogosto kolednicah (*colinde*). Analizira naravno in družbeno okolje, ki ga opisujejo in ga sooča z arheološkimi izsledki o razmerah v različnih arheoloških dobah ter z etimološkim razvojem posameznih besed. Ujemanja so včasih večja, drugič manjša, vedno pa osupljivo stara. Tako že uvodoma začne s trditvijo, da je motiv dekleta, ki jaha na biku, mnogo starejši od starogrške zgodbe o Evropi. In v nadaljevanju naniza vrsto indicev, ki tako mnenje utrjujejo.

Njegova raziskava je seveda izredno zanimiva že zaradi izsledkov, do katerih se je dokopal z mukotržno analizo. Preveč jih je, da bi jih tu ponavljal. Ni moj namen predstavljati izvlečka knjige, nanjo želim opozoriti zaradi raziskovalnega pristopa, ki ima širši pomen. Pomemben je tudi za tiste, ki v preteklost vstopamo skozi slovansko okno. Tako kot slovansko ustno izročilo je bilo tudi romunsko zapisano šele v zadnjih dobrih dveh stoletjih. In seveda zaradi časa zapisa prav tako vzbuja pozitivističen dvom o starosti vsebine svojih pripovedi. Poruciuc vztrajno niza dokaze, da korenine romunskega izročila, ki je seveda šlo skozi številne spremembe zaradi vedno novih zgodovinskih okoliščin, ne segajo samo v predrimski čas, ampak celo v predindoevropski čas. Kar pomeni, da gre za pripovedne, besedne strukture, ohranjene v nekem prostoru, čeprav so tamkajšnji prebivalci večkrat zamenjali jezik.

Pri tem ni pomembno, ali se strinjamo s hipotezo Gimbutasove o miroljubnem balkanskem matriarhatu in krvoželjnih patriarhalnih Indoevropejcih, ki so ga uničili. Prav tako ni odločilno, ali so vse arheološke oblikovne podobnosti res vedno dokaz tudi za njihovo istopomenskost. Tistih povezav, ki so videti trdne, je preprosto preveč, da bi jih spregledali. Vsaj z mojega vidika se povezujejo v mitično pripoved o ljubezenskem paru, na trenutke tudi trikotniku, ki ga Poruciuc primerja s starogrškim parom Demetre in Dioniza ter povezuje z orfičnim izročilom. Če bi imel vpogled v slovanske mitične pripovedi, bi opazil osupljiva ujemanja. Ta lahko razložimo na najmanj dva različna načina. Škodoželjna razlaga bi opozorila na mitično drevo v romunskih kolindah, ki se do potankosti ujema s tistim v slovanskih pesmih (kot jih je zbral Radoslav Katičić, *Božanski boj. Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*. – Zagreb – Mošćenička Draga 2008) in iz tega naredila sklep, da so vse podobnosti posledica preprostega uvoza motivov. Ob tem pa lahko ujemanje pojasnimo tudi s skupnimi koreninami, kajti ni dvoma, da se v številnih podrobnostih romunsko izročilo v marsičem razlikuje od slovanskega. Morda

se bo sčasoma uveljavila celo tretja, kompromisna razlaga, ki bo določila skupne korenine in mlajša prevzemanja. A najpomembnejše dejstvo ostaja: Adrian Poruciuc je po neodvisni, samostojni poti prišel do rezultatov, ki so v mnogočem podobni tistim v Kulturnem genomu (*Studia mythologica Slavica Supplementa, Supplementum 10*, Ljubljana 2014). To ne bi bilo mogoče, če se obe knjigi ne bi gibali po pravi poti.

Z nestrpnostjo lahko pričakujemo, kaj nam bo Poruciuc razkril v drugem delu svojih »Prazgodovinskih korenin«, ki ga že pripravlja.

Andrej Pleterski

Avtorji / Autori / Contributors

Saša Babič
Inštitut za slovensko narodopisje
Znanstvenoraziskovalni center
Slovenske akademije znanosti in umetnosti
Novi trg 2
SI-1000 Ljubljana
Slovenija
Sasa.Babic@zrc-sazu.si

Milena Blažič
Pedagoška fakulteta
Univerza v Ljubljani
Kardeljeva ploščad 16
SI-1000 Ljubljana
Slovenija
Milena.Blazic@guest.arnes.si

Domen Češarek
Škrabčev trg 33
SI-1310 Ljubljana
Slovenija
Cesarek.Domen@gmail.com

Jiří Dynda
Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav filosofie a religionistiky
Nám. J. Palacha 2
CZ-116 38, Praha 1
Češka
Jiri.Dynda@gmail.com

Larisa Fialkova
Dept. of Hebrew & Comparative Literature
University of Haifa
Koresh Str. 5
Haifa 33726
Israel
Lara@research.haifa.ac.il

Barbara Ivančič Kutin
Inštitut za slovensko narodopisje
Znanstvenoraziskovalni center
Slovenske akademije znanosti in umetnosti
Novi trg 2
SI-1000 Ljubljana
Slovenija
B.Ivancic@zrc-sazu.si

Kamil Kajkovsky
Muzeum Zachodnio-kaszubskie w Bytowie
Ul. Zamkowa 2
PL-77100 Bytow
Polska
Kamilkajkowski@wp.pl

Davood Khazaie
Osnabrück University, Germany.
Am Festungsgraben 4,
DE-21079 Hamburg
Deutschland
[Shiraz University Centre for Children's
Literature Studies, Iran]
dkhazaie@hotmail.com.

Monika Kropelj Telban
Inštitut za slovensko narodopisje
Znanstvenoraziskovalni center
Slovenske akademije znanosti in umetnosti
Novi trg 2
SI-1000 Ljubljana
Monika@zrc-sazu.si

Ambrož Kvartič
Samostojni raziskovalec
Splitska 2
SI-3320 Velenje
Slovenija
Ambroz.Kvartic@gmail.com

Michał Łuczyński
Uniwersytet Jagielloński
Wydział Filologiczny
Ul. Gołębia 24
PL-31007 Kraków
Polska
Michal.Luczynski@uj.edu.pl

Ljiljana Marks
Inštitut za etnologiju i folkloristiku
Šubičeva 42
HR-10000 Zagreb
Hrvatska

Andrej Pleterski
Inštitut za arheologijo
Znanstvenoriziskovalni center
Slovenske akademije znanosti in umetnosti
SI-1000 Ljubljana
Slovenija
Pleterski@zrc-sazu.si

Kostyantyn Rakhno
The Ceramology Institute
Academy of Sciences Ukraine
102 Partizanska St.
UKR-38164 Poltava
Ukraine
krakhno@ukr.net

Bojan-Ilija Schnabl
Institut für Slavistik
Universität Wien
Spitalgasse 2
A-1090 Wien
Bojan.Schnabl@gmail.com

Roman Zaroff
[University of Queensland, Brisbane]
4/61 Mimosa Road
Carnegie, Vic., 3163
Australia
r_zaroff@yahoo.com.au

Navodila avtorjem

Uredništvo sprejema avtorsko povsem dokončane članke, napisane v slovanskih jezikih, v angleščini, italijanščini ali nemščini. Rokopisi naj vsebujejo tudi seznam ključnih besed v angleščini, avtorski izvleček v angleščini in povzetek v drugem jeziku kot članek, bodisi v angleščini, italijanščini, nemščini ali slovanskem jeziku. Oddani naj bodo neoblikovani in v formatu MS Word 6.0 ali več oz. v zapisu RTF. Digitalizirane slike naj bodo v formatu TIFF ali JPG. Slikovno gradivo v klasični obliki digitalizira uredništvo. Uredništvo daje prednost člankom, ki niso daljši od 45.000 znakov, vključno s presledki in prostorom za slike. Rokopisi naj bodo v končni obliki. Tiskovne korekture opravi uredništvo.

Z objavo v SMS se avtor strinja, da je njegov članek dostopen tudi v digitalni obliki na svetovnem spletu.

Prispevki so recenzirani.

Podrobna navodila za oblikovanje članka so na: <http://sms.zrc-sazu.si>

Istruzioni per gli autori

La redazione accetta contributi scritti nelle lingue slave, in inglese, italiano e tedesco. Si richiede che i manoscritti contengano pure l'elenco delle parole chiave in inglese, l'abstract in inglese e il riassunto redatto in una lingua diversa da quella usata nell'articolo, ovvero in inglese, italiano, tedesco o lingue slave. I manoscritti devono essere consegnati su copia cartacea e in formato MS Word 6.0, o versione successiva, oppure in formato RTF. Si accettano le fotografie digitali nel formato TIFF o JPG mentre il materiale iconografico nel formato classico verrà trasferito in formato digitale dalla redazione. La priorità viene attribuita agli articoli che non superano le 45.000 battute, compresi gli spazi e le fotografie. I manoscritti devono essere consegnati nella versione definitiva. Gli errori tipografici sono corretti dalla redazione.

Con la pubblicazione in SMS l'autore è d'accordo che il proprio articolo sia disponibile anche in formato digitale su internet.

Gli articoli sono stati recensiti.

Istruzioni particolareggiati sono su: <http://sms.zrc-sazu.si>

Submission Instructions for Authors

Articles should be sent to the editors in final version, written in a Slavic language or in English, Italian, or German. They should include a list of key words and an abstract, both written in English, and a summary in a language different from the language of the submitted article (English, Italian, German, or Slavic language). The proposed articles need to be unformatted, and sent as a Word document, preferably in Rich Text Format (RTF) by e-mail or on a floppy disk. A print-out should also be sent to the editor's address. Illustrations in digital form should be saved in TIFF or JPG format; classic photographs and illustrations will be converted to digital form by the editors. Articles should preferably be no longer than 45,000 characters (including spaces and room for illustrations). Proofs will be done by the editors.

The author agrees that by publishing in SMS the article will be available also in the digital form on the Internet.

The articles are externally peer-reviewed.

For further informations see: <http://sms.zrc-sazu.si>

Letna naročnina / Prezzo d' abbonamento /Annual Subscription
for individuals: 20.00 EUR
for institutions: 24.00 EUR

Naročanje / Ordinazioni / Orders
to: Založba ZRC / ZRC Publishing
P. P. 306, SI-1001 Ljubljana, Slovenija
E-mail: zalozba@zrc-sazu.si